

Colecția Viața în Hristos.

Seria Mărgăritare

6

Sfântul Grigorie cel Mare

**DESPRE MINUNILE
PĂRINȚILOR ITALIENI**

**Colecția *Viața în Hristos*. Seria *Mărgăritare*
este coordonată de Pr. dr. Dragoș Bahrim**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GRIGORIE CEL MARE, sfânt

Despre minunile Părinților italieni / sfântul Grigorie cel Mare ;
trad. din limba latină de Elena Sima ; ed. îngrijită, introd. și note
de Florin Crîșmăreanu. - Iași : Doxologia, 2016

ISBN 978-606-666-571-1

I. Sima, Elena (trad.)

II. Crîșmăreanu, Florin (ed. ; pref. ; note)

276

Colecția Viața în Hristos.

Seria Mărgăritare

6

Sfântul Grigorie cel Mare

**DESPRE MINUNILE
PĂRINȚILOR ITALIENI**

Traducere din limba latină

ELENA SIMA

Ediție îngrijită, introducere și note

FLORIN CRÎȘMĂREANU

Carte tipărită cu binecuvântarea

Înaltpreasfințitului

TEOFAN

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA

Iași, 2016

Introducere

I. Este de domeniul evidenței faptul că preocuparea pentru traducerea și interpretarea operei Sfântului Grigorie cel Mare [540-604] nu a reprezentat până în prezent un interes deosebit pentru autorii autohtoni¹. Această personalitate absolut remarcabilă a Bisericii nedespărțite, alături de alt papă al Romei, Leon I [440-461], cărora posteritatea le-a atribuit doar lor supranumele de „cel Mare”, merită o atenție specială din partea celor care se ocupă de textele fundamentale ale spiritualității creștine.

Grigorie cel Mare este, fără nicio îndoială, din mai multe puncte de vedere, una dintre cele mai notabile figuri din istoria Bisericii². Viitorul mare papă s-a născut, probabil, în anul 540, la Roma, într-o familie bogată de patricieni; tatăl său, senator și foarte posibil, notar regional, avea numele Gordianus, iar mama Silvia³. Grigorie a mai avut trei surori și, după unele surse, un frate. De copil, Grigorie a avut parte de o educație aleasă, și-a însușit cunoștințele de gramatică, foarte apreciată în acea perioadă⁴, de retorică, dialectică, matematică, muzică, astronomie și s-a specializat în studii juridice. Pe scurt, a beneficiat de cea mai înaltă educație pe care o putea primi un tânăr în

acea epocă, ce trebuia astfel pregătit pentru o carieră în administrația publică⁵. Ca urmare a pregătirii sale temeinice, Grigorie devine foarte repede înalt funcționar public, fiind numit în 572 prefect al Romei. Către anul 575 el îmbrățișează viața monahală⁶ și transformă în mănăstire casa părintească. După moartea tatălui său, cu partea sa importantă de avere, el fondează alte șase mănăstiri în Sicilia, pe terenurile familiei.

Tânărul Grigorie este hirotonit diacon de papa Pelagius al II-lea și este trimis la Constantinopol în 579 ca apocrisiar⁷, unde rămâne, probabil, până în primăvara anului 586⁸. După cei șase ani petrecuți la Constantinopol, odată întors la Roma, devine consilier al papei Pelagius al II-lea, care moare, răpus de ciumă, pe 7 februarie 590. Contrar voinței sale, Grigorie este ales papă prin aclamarea clerului și a poporului, devenind, la 3 septembrie 590, cel de-al 64-lea papă al Romei. Grigorie cel Mare moare pe 12 martie 604⁹. Pentru unii exegeți, viața sa se poate rezuma astfel: „Senator cu vocație monastică afirmată, devenit, împotriva voinței sale, episcop al Romei într-o conjunctură tragică”¹⁰.

Pontificatul său a fost în vremuri foarte tulburi, marcate prin calamități naturale¹¹, epidemie de ciumă, invazii ale barbarilor, pericolul pe care îl reprezentau pentru mântuirea sufletelor ereziile [în special, cea donatistă și maniheistă]. Așadar, mulți creștini ai acelor timpuri aveau motive serioase să se gândească la faptul că sfârșitul lumii este aproape¹². Păstorul Grigorie

trebuia să ducă corabia cu sufletele credincioșilor la mal prin această mare învolburată¹³. În acest context se poate găsi un loc și *Dialogurilor* scrise de Grigorie tocmai în acest sens: să-și întărească turma în confruntarea cu aceste teribile încercări.

II. Între scrierile păstrate de la Grigorie, textul cu cea mai mare notorietate printre credincioși îl reprezintă *Dialogurile*, în patru cărți, probabil după modelul celor patru Evanghelii¹⁴. În ceea ce privește autenticitatea acestui text, Francis Clark este autorul cel mai cunoscut care a criticat, încă din anii '80 ai secolului trecut, autenticitatea *Dialogurilor* gregoriene. Pe scurt, pentru acest exeget, *Dialogurile* atribuite lui Grigorie nu sunt în întregime originale, ci sunt scrise în 670 de către un falsificator anonim care a lucrat la cancelaria papală, 60 de ani mai târziu de la moartea lui Grigorie. Acest „falsificator”, plecând de la fragmentele autentice și publicate ale *Dialogurilor*, a editat și interpolat fragmente de text ce nu au fost publicate, găsite în *scrinium*-ul papal. Pentru F. Clark, acest „falsificator” a intenționat să arate că și în Biserica Occidentală întâlnim sfinți și taumaturgi, așa cum existau în Biserica Răsăriteană¹⁵. În opinia mea, argumentul lui F. Clark este foarte ușor de demontat, de vreme ce pentru omul secolului al VI-lea nu exista conturată clar ideea existenței a două Biserici. Cu atât mai puțin este valabil acest lucru în rândul maselor, puțin educate, cărora le sunt dedicate, în definitiv, *Dialogurile*. F. Clark se sprijină în demersul său pe faptul că, încă

din secolul al XVI-lea, unii savanți au avut îndoieli cu privire la autenticitatea *Dialogurilor* gregoriene; el amintește pe umanistul Huldreich Coccius, dar mai ales protestanții Martin Chemnitz, Andrew Rivetus și anglicanii Robert Cook și William Cave. F. Clark, pe lângă invocarea acestor personaje care au avut rezerve cu privire la autenticitatea *Dialogurilor* gregoriene, mai aduce o serie de trei argumente pentru a susține teza sa: mai întâi, Grigorie nu amintește niciodată în *Epistolele* sale *Dialogurile*, așa cum face cu celelalte scrieri ale sale; în al doilea rând, contemporanul papei Grigorie, Isidor de Sevilla [560-636], în lucrarea sa *De viris illustribus*, enumeră lucrările lui Grigorie pe care le știe, dar nu și *Dialogurile*; în fine, în al treilea rând, documente din Spania vizigotă, care amintesc scrierile lui Grigorie, nu consemnează înainte de secolul al VII-lea nici o referire la *Dialoguri*. Se pare că Iulian de Toledo, în scrierea sa *Prognosticon futuri saeculi*, care datează din anii 688-689, citează pentru prima dată pasaje din *Dialoguri*¹⁶.

III. Pentru un exeget precum P. Batiffol, „*Dialogurile* sunt *Cetatea lui Dumnezeu* rescrisă pentru cei simpli”¹⁷, *rustici* [țărani] – fără nimic peiorativ –, cum apar uneori sub pana lui Grigorie [în Cartea a III-a sunt amintiți cei 40 de *rustici* uciși de longobarzi pentru tăria credinței lor (III, XXVII)]. Este amintită în acest pasaj lucrarea lui Dumnezeu și prin cei simpli care, uneori, nici nu știu măcar a citi Scriptura. De pildă, „Sanctulus, vrednic de cinstire, nu știa bine nici literele alfabetului. [...]”

Chiar dacă în afară nu știa prea multe, înlăuntrul lui trăia în iubire. Și el, care nu citise poate niciodată ce a spus Apostolul Ioan despre Mântuitorul nostru, *că el și-a pus sufletul Său pentru noi, și noi datori suntem să ne punem sufletele pentru frați*, cunoștea această învățătură apostolică atât de înaltă mai mult împlinind-o, decât știind-o din cărți” [III, XXXVII, 19]. Cu alte cuvinte, în acest fragment este vorba despre „neștiința cunoscătoare” a acestui bărbat sfânt și „învățătura noastră necunoscătoare” [III, XXXVII, 20]. Întâlnim aici o altfel de cunoaștere, o *docta ignorantia*, cum ne spune însuși Grigorie în Cartea a III-a¹⁸. Așadar, unii interpreți ai operei gregoriene apreciază că *Dialogurile* sunt destinate maselor, de aceea ele s-au bucurat de o mare popularitate printre creștinii din toate timpurile. Pe de altă parte, pentru un reputat interpret precum Adalbert de Vögué „caracterul popular care se atribuie *Dialogurilor* este în mare parte iluzoriu”¹⁹.

Pentru majoritatea exegeților, perioada în care Sfântul Grigorie cel Mare și-a scris *Dialogurile* poate fi determinată cu o oarecare precizie din două surse: fie din corespondența purtată de Grigorie cu diverse personalități ale timpului, fie plecând de la mențiunile pe care însuși Grigorie le face în *Dialogurile* sale cu privire la câteva evenimente istorice²⁰. Ceea ce înseamnă că această scriere nu ar data mai devreme de iulie 593 și nici mai târziu de noiembrie 594. În acest interval de aproximativ cincisprezece luni și-a redactat Grigorie *Dialogurile*.

Interlocutorul Sfântului Grigorie este diaconul Petru²¹, un personaj nu lipsit de importanță în epocă, ce aparținea elitei romane, probabil, vicar al papei în Sicilia, așa cum arată Adalbert de Vögué²². Această lucrare, *Dialogurile*, este construită în genul literar al întrebărilor și răspunsurilor (ἐρωταποκρίσεις)²³, frecvent întâlnit în literatura greacă a timpului său.

Obiectul *Dialogurilor* este indicat clar la finalul Prologului Cărții I, unde se pune întrebarea dacă mai există taumaturgi în Italia. Totuși, în spatele acestui obiectiv declarat, credem că alta era miza lui Grigorie: aceea de a salva cât mai multe suflete din vârtoarea timpurilor pe care le trăiau; în termenii Sfântului papă, „viața trebuie cercetată, nu semnele” [I, XII, 6]²⁴. Minunile relatate de Grigorie sunt, sau ar trebui să fie, modele, exemple pentru creștini dintr-o perioadă dificilă a creștinismului peninsular, greu încercat, printre altele, de năvălirea barbară și epidemii.

Prologul Cărții I este autobiografic: Grigorie ne spune că a renunțat la viața contemplativă și s-a dedicat celei practice pe care o presupune sarcina pastorală. *Dialogurile* conțin și destule referințe scripturistice, tâlcuite de Grigorie care, așa cum este amintit de la bun început, a trebuit să-și întrerupă comentariul la Scriptură, care reprezenta o preocupare constantă, pentru a relata minunile diverșilor Părinți. Altfel, dimensiunea teoretică, contemplativă presupusă de tâlcuirea Scripturii, se împletește fericit cu dimensiunea practică, existențială spre care conduce mesajul minunilor relatate.

Structura lucrării în ansamblul său nu este una întâmplătoare. Douăsprezece personaje se întâlnesc în Cartea a I-a, iar treizeci și șapte sunt regăsite în Cartea a III-a. La acestea se adaugă personalitatea Sfântului Benedict, din Cartea a II-a, ceea ce înseamnă un număr cu o semnificație specială: cincizeci, simbolul odihnei potrivit legii iudaice a jubileului, care era sărbătorit odată la cincizeci de ani²⁵.

Primele trei cărți ale *Dialogurilor* Sfântului Grigorie prezintă similitudini cu o lucrare ce avea același titlu a lui Supliciu Sever [aprox. 360-420]²⁶. *Dialogurile* lui Grigorie reprezintă, într-o anumită măsură, un pateric italian²⁷, după modelul celui egiptean, coroborat cu *Dialogurile* lui Supliciu Sever. Ca orice alt Părinte al Bisericii, Grigorie s-a inspirat, fără nicio îndoială, din scrieri anterioare în care erau descrise minunile sfinților. Aspect care i-a determinat pe exegeți să se întrebe dacă nu cumva „Grigorie nu a atribuit eroilor săi italieni din secolul al VI-lea decât ceea ce Supliciu Sever, Casian, *Vitae Patrum* și Augustin relataseră despre personaje galeze, egiptene sau africane, care trăiseră cu un secol sau două mai înainte”²⁸.

IV. Pentru omul modern, *Dialogurile* lui Grigorie nu pot provoca, în opinia unui editor al textului gregorian, decât „un zâmbet de neîncredere și compasiune”²⁹. Probabil, așa stau lucrurile pentru omul zilelor noastre: aceste dialoguri dintre Grigorie și Petru, în care sunt descrise minunile săvârșite de unii Părinți italieni, pot părea, poate, prea simpliste, naive chiar. Pentru oamenii

căroră Grigorie le scrie aceste dialoguri aveau un cu totul alt sens, deoarece nivelul lor de așteptare era cu totul altul decât acela al omului din secolul XXI. Într-o epocă în care creștinii din jurul păstorului Romei erau afectați de dezastre naturale și invazii ale barbarilor, astfel de relatări, precum cele ale lui Grigorie din *Dialoguri*, aveau un rol important pentru întărirea credinței. Minunile săvârșite de sfinți pot umple, într-o anumită măsură, golul acestor așteptări. Dar ce sunt minunile, în jurul căroră este construit dialogul dintre Grigorie și Petru? Rolul minunilor pare a fi unul simplu: ne fac să gustăm încă de aici, *in via*, „dulceața lui Dumnezeu” [III, XXII, 4]. Ele nu sunt altceva decât lucrarea lui Dumnezeu³⁰, care confirmă viața îmbunătățită, virtuoaasă a unui om sfânt [I, Prolog]³¹. În tot cazul, astfel de pilde de vieți exemplare, nu reprezintă altceva decât o hrană duhovnicească pentru cei flămânzi după Cuvântul lui Dumnezeu. Minunea nu ține doar de puterile omenești, ea este o conlucrare, o sinergie între lucrarea divină și cea umană, este un act teandric, în termeni dionisieni.

Învierea unui mort reprezintă minunea prin excelență. Petru afirmă în acest sens că „mai puternică decât toate minunile este aceasta prin care morții se întorc la viață” [III, XVII, 6], la care Grigorie răspunde: „Dacă luăm aminte la cele văzute, trebuie să gândim astfel. Dar, dacă noi cugetăm la cele nevăzute, este foarte clar că este mai mare minunea de a întoarce un păcătos prin cuvântul propovăduirii și prin mângâierea rugăciunii, decât aceea de a învia un mort în trup. Într-un

caz, este înviat trupul care va muri din nou, iar în celălalt, este înviat sufletul care va trăi în veci" [III, XVII, 7]. Așadar, mai mare decât minunea învierii unui mort este minunea convertirii, a întoarcerii la Dumnezeu, deoarece nu doar trupul este recâștigat pentru o vreme, ci sufletul este câștigat pentru veșnicie.

Dar au fost aceste minuni relatate de Grigorie adevărate? Despre *Dialoguri*, un exeget afirmă că „această lucrare conține, probabil, un amestec de istorie și legendă, de fapte reale și imaginare”³². Așa să fie? Tradiția orală este cea care domină în transmiterea acestor minuni pe care Grigorie le așterne în scris, de la oameni demni de încredere, bătrâni, clerici care au văzut aceste fapte, dintre care unii încă mai trăiau în perioada scrierii lor. Este mai puțin important dacă ele au fost sau nu presărate și cu elemente legendare. Cred că ceea ce contează cu adevărat este finalitatea acestor relatări, adică, dacă ele și-au atins scopul, acela de a mântui suflete, deoarece „viața trebuie cercetată, nu semnele” [I, XII, 6].

Prin minunile săvârșite, Părinții italieni ai secolului al VI-lea nu sunt cu nimic mai prejos decât monahii din pustiul Egiptului ce au viețuit cu două veacuri în urmă. Asemenea altor scrieri ce descriau viața îmbunătățită a monahilor, *Dialogurile* lui Grigorie au avut un mare succes, fiind citite, de-a lungul timpului, în toată lumea creștină. Traducerea *Dialogurilor* în limba greacă de către papa Zaharia [741-752] îi va aduce lui Grigorie supranumele de „Dialogul”; câștigând foarte repede respectul și prețuirea creștinilor răsăriteni³³.

Fondul acestor dialoguri, chiar dacă nu întotdeauna evident, este hristologic: „traversând întreaga lucrare ca o manifestare a harului și a puterii lui Hristos, sfinții și minunile lor dispar în ultimele capitole [ale *Dialogurilor* n.n.] pentru a lăsa cititorul față în față cu Hristos Însuși”³⁴. Intenția lui Grigorie este una pedagogică, aceea de a-l conduce pe credincios, prin mijlocirea sfinților, „templele lui Dumnezeu” [I, IX, 9], la Hristos, al cărui nume este chemat de Grigorie în repetate rânduri în *Dialogurile* sale. Așadar, toate aceste relatări despre minunile săvârșite de sfinți au, în cele din urmă, un rol pedagogic, de a-l conduce pe credincios la Hristos. În termenii Sfântului papă, „cu toate că suntem în mari suferințe, că nu suntem, totuși, uitați cu totul de Creatorul nostru o dovedesc aceste minuni uimitoare ale Lui, pe care le aud” [III, XXX, 7]. Grigorie dorește să arate că Dumnezeu lucrează în lume prin mijlocirea acestor sfinți, că Hristos este cu noi, în pofida tuturor necazurilor care se abat asupra creștinilor. Oamenii credincioși din acele timpuri aveau nevoie de asemenea întărire din partea păstorului lor, din cauza „slăbiciunii oamenilor” [III, XIX, 5].

V. Avem în față traducerea unei scrieri importante a Sfântului Grigorie cel Mare. Cele patru Cărți ale *Dialogurilor* sale vor fi publicate în colecția „Viața în Hristos”, seria „Mărgăritare”, coordonată de părintele Dragoș Bahrim, astfel: în acest prim volum, Cartea I și a III-a, ce cuprinde relatarea minunilor Părinților italieni; urmează un alt volum ce va cuprinde doar Cartea a II-a a

Dialogurilor, dedicată vieții Sfântului Benedict de Nursia, iar în volumul al III-lea va fi publicată ultima parte a *Dialogurilor*, Cartea a IV-a, al cărei subiect principal este eshatologia.

Rândurile mai sus, care s-au dorit a fi doar o simplă introducere la *Dialogurile* marelui papă, nu au cum să surprindă diversitatea temelor cuprinse în scrierea pe care o vom avea în curând, integral, prin traducerea doamnei profesoare Elena Sima, și în limba română. Rămâne, așadar, cititorului care se apleacă asupra acestor *Dialoguri* să descopere mărgăritarele duhovnicești ascunse în viețile sfinților, minunile acestora și tâlcuirile transmise de Grigorie Dialogul.

Florin Crîșmăreanu,
Iași, Sărbătoarea Învierii Domnului, 2016.

Cuprins

Introducere (Florin Crîșmăreanu).....	5
Despre viața și minunile Părinților italieni (<i>Dialoguri</i>, cărțile I și III)	25
Sumarul capitolelor Cărții întâi a <i>Dialogurilor</i> Sfântului papă Grigorie	27
Cartea întâi	29
Sumarul capitolelor Cărții a treia a <i>Dialogurilor</i> Sfântului papă Grigorie	95
Cartea a III-a	99

În colecția *Viața în Hristos*, Seria *Mărgăritare* au apărut:

Cuviosul Teognost, Sfântul Amfilohie de Iconium,

Cuvinte despre pocăință și moarte

Sfântul Nil Ascetul, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*

Sfântul Pacian al Barcelonei, *Despre cei care se pocăiesc*

Simeon, Mitropolitul Evhaitelor, Ioan Pustnicul, Vasile Maleinos,

Epistole ascetice

Sfântul Neofit Zăvorâtul din Cipru, *Omilii la Maica Domnului*

Sfântul Grigorie cel Mare, *Despre minunile Părinților italieni*

În pregătire

Fericitul Augustin, *Despre înfrânare*